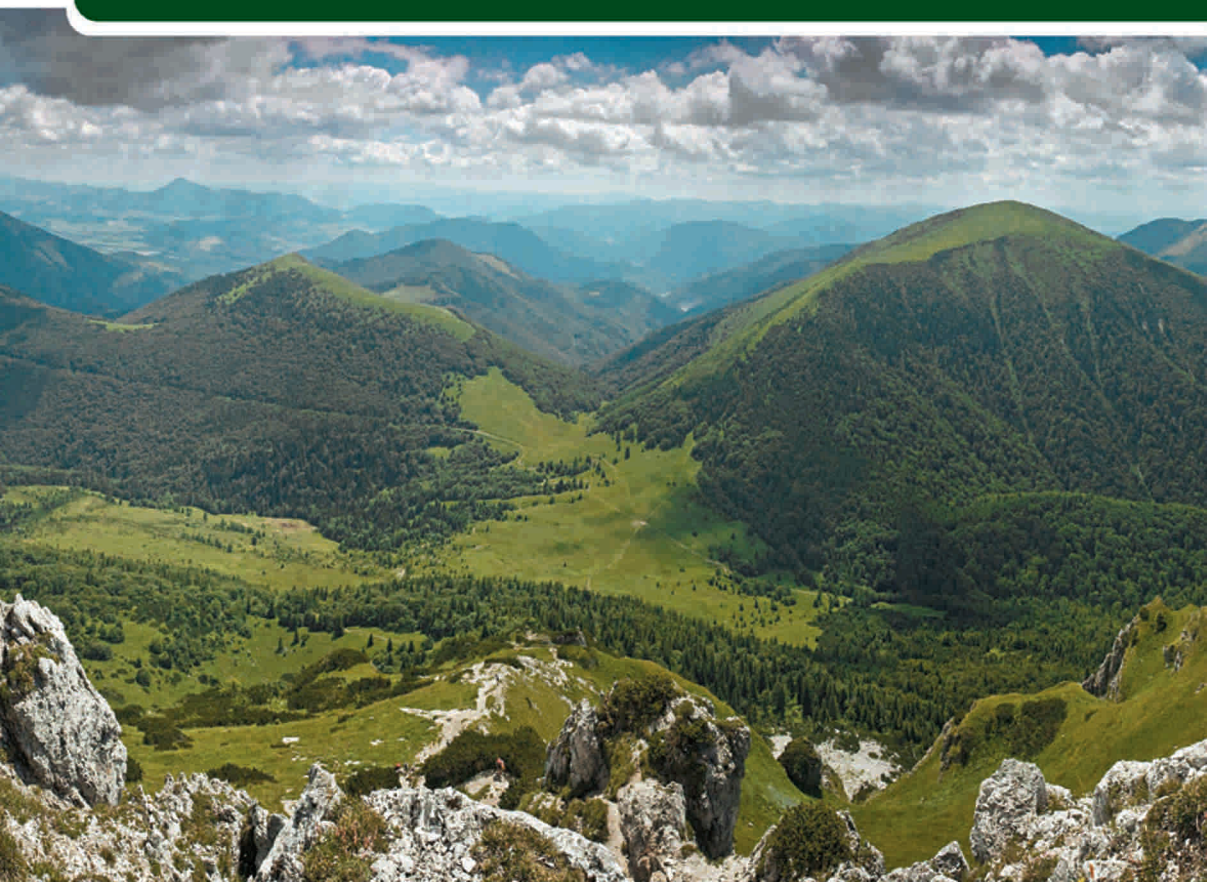

Prírodné Krásy Slovenska

Národné parky

PRÍRODNÉ KRÁSY SLOVENSKA

Ján Lacika
Kliment Ondrejka

NÁRODNÉ PARKY

Editor: Daniel Kollár

Prírodné Krásky Slovenska

Národné parky

1. vydanie, 2009

Autori: Ján Lacika a Kliment Ondrejka

Autor textu o chránených územiach NATURA 2000: Leonard Ambróz

Editor: Daniel Kollár

Zodpovedný redaktor: Kliment Ondrejka

Technický redaktor: Marianna Lázničková

Jazyková úprava: Jana Hyžová

Fotografie: Pavel Bella, Marián Béreš, Ivan Bohuš, Ivan Klučiar, Ivan Kňaze, Tibor Kollár, Jaroslav Košťál,

Ján Lacika, Libor Láznička, Marián Mokráň, Kliment Ondrejka, Radimír Siklienka, Silvester Stiegler,

Jozef Štefunko a Alexander Vojček

Mapy: Ján Lacika a Tibor Kollár

Dizajn a typografia: Marianna Lázničková

Tlač: AD TEAM, s. r. o. Trnava

Táto publikácia vychádza súčasne v slovenskom a anglickom jazyku.

Akékoľvek, hoci aj čiastočné použitie diela je dovolené len s písomným súhlasom vydavateľstva DAJAMA.

© DAJAMA, Ľubľanská 2, 831 02 Bratislava

tel. +421 (2) 446 317 02, info@dajama.sk, www.dajama.sk

Vydalo vydavateľstvo DAJAMA v roku 2009 ako svoju 174. publikáciu.

ISBN 978-80-89226-27-6

Slovo editora

Milí čitatelia,
vydavateľstvo DAJAMA v nadväznosti na časopis Krásy Slovenska, ktorého je nakladateľom, tematicky spracúva jednotlivé pozoruhodnosti Slovenska. V rámci edície Prírodné Krásy Slovenska pripravuje publikácie súvisiace s prírodným dedičstvom našej krajiny (doteraz vyšli Najkrajšie vrchy, Najvyššie vrchy, Kamene a Stromy). Jej súčasťou je aj nová kniha Národné parky.

Výber tejto témy nie je náhodný, pretože pestrosť a rozmanitosť krajinných typov je charakteristickou črtou slovenskej prírody, v ktorej sa zachovali mnohé takmer panenské územia. Hoci človek svojou činnosťou veľmi silno pozmenil pôvodný charakter krajiny, snahou nás všetkých by malo byť udržať najzachovanejšie časti a chrániť ohrozené druhy rastlín a živočíchov.

Publikácia Národné parky má ambíciu tejto snahe napomôcť. Jej úlohou a cieľom je zmapovať a priblížiť nielen ochrancom a milovníkom prírody, ale najmä širokej verejnosti všetky prírodné pozoruhodnosti, ktoré slovenské národné parky ukrývajú. Poukazuje nielen na množstvo prírodných zaujímavostí a hodnôt, ale má snahu zorientovať čitateľa v základnej problematike ich ochrany.

Z tohto dôvodu sme v druhej časti charakteristiky každého parku uviedli aj všetky maloplošné chránené územia a navrhované lokality sústavy NATURA 2000, ktoré sa nachádzajú na vlastnom území národného parku. Samozrejme, že v dôsledku prísnej ochrany turisti nemôžu navštíviť väčšinu maloplošných chránených území v národných parkoch, ak tam nevedú turistické alebo náučné chodníky. Aj napriek tomu však slovenské národné parky poskytujú nepreberné množstvo nádherných prírodných scenérií a zákutí, ktoré iste neuniknú, ale práve naopak vnímavým a ohľaduplným návštevníkom poskytnú veľa zážitkov. Vyberte sa spolu s nami na putovanie Slovenskom, navštívte jeho nádherné národné parky a nazrite do ich najzaujímavejších lokalít.

Národné parky Slovenska

Myšlienka zriadiť národný park sa prvýkrát objavila začiatkom 19. storočia. Prvým národným parkom na svete bol Yellowstoneý národný park v USA vyhlásený v roku 1872. Na Slovensku nesie časové prvenstvo Tatranský národný park vyhlásený v roku 1948. Národné parky sa zvyčajne zakladali na miestach len málo dotknutých civilizáciou. Disponujú jedinečnou flórou, faunou, ekosystémom, biodiverzitou alebo nezvyčajnými geologickými vlastnosťami.

Aj na Slovensku národné parky tvoria najcennejšie prírodné územia. V súlade s európskymi i so svetovými kritériami plnia dve základné úlohy – slúžia na zachovanie vzácnnej prírody a ako centrá turistiky. Podľa legislatívnych predpisov sú to „rozsiahlejšie územia, spravidla s výmerou nad 1 000 ha, prevažne s ekosystémami podstatne nezmenenými ľudskou činnosťou alebo v jedinečnej a prirodzenej krajinej štruktúre, tvoriace nadregionálne biocentrá a najvýznamnejšie prírodné dedičstvo, v ktorom je ochrana prírody nadradená nad ostatné činnosti“. Na území Slovenska sa k 1. januáru 2009 nachádzalo deväť národných parkov. Každý z nich má svoje naj...

Najstarší je Tatranský národný park (TANAP) vyhlásený v roku 1949 na ochranu vysokohorskej oblasti Tatier. Chránia sa tu najmä horské a vysokohorské rastliny, akými sú napríklad porasty kosodreviny a límb, alebo nádherný plesnivec alpínsky, ktorý možno nájsť na mnohých pohľadniach z Tatier. Zo

vzácných živočíchov tu žije orol skalný, kamzík tatranský alebo svišť tatranský.

Pieninský národný park (PIENAP) je síce rozlohou najmenší, avšak na pomerne malej ploche skrýva viacero prírodných zaujímavostí. Hoci poľskú časť Pienin za prírodný park vyhlásili už v roku 1932, slovenská časť sa k nej pridala až v roku 1967. Jeho osou a spojnicou oboch častí je rieka Dunajec, známa plavbou na pltiach a nádhernými pobrežnými scenériami.

Národný park Nízke Tatry (NAPANT) je naopak najrozsiahlejší národný park. Leží takmer v samom srdci Slovenska. Početné krasové javy s viacerými jaskyňami, nádherné doliny a hlavný hrebeň sú ideálnymi cieľmi predovšetkým peších turistov.

Národný park Slovenský raj sa nachádza vo východnej časti Slovenska. Okrem jednej z najväčších ľadových jaskýň na svete je známy najmä úzkymi kaňonmi a hlbokými roklinami s vodopádmi, pri ktorých zdolávaní si návštevníci musia vypočuť početnými rebrikmi a lávkami.

Národný park Malá Fatra sa rozkladá v jednom z najvyšších a turisticky najatraktívnejších slovenských pohorí. Okrem pešej turistiky je známy predovšetkým ochranou porastov kosodreviny, vzácnych rastlín (horec Clusiov, iskerník alpínsky) a dravých živočíchov (vlk, rys a medveď).

Národný park Muránska planina ležiaci na rozhraní stredného a východného Slovenska

prekvapí nádhernou horskou krasovou krajinou a jedným z najvyššie položených hradov na Slovensku. K jeho pozoruhodnostiam patrí jedinečná flóra a fauna (rastie tu napríklad endemit lykovec muránsky či pasú sa vzácne kone muránske noriky).

Najvýchodnejší je Národný park Poloniny s pôvodnými rozľahlými lesmi a pralesmi. Pomenovanie Poloniny pochádza od jedinečných horských lúk nachádzajúcich sa nad úrovňou lesa.

V roku 2002 vyhlásili zatiaľ posledné dva národné parky. Národný park Slovenský kras leží na juhu východného Slovenska pri hraniciach s Maďarskom a patrí k najväčším krasovým územiám v Európe. Jeho jaskyne a priepasti sú lákadlom pre mnohých návštevníkov z celého sveta.

Rovnako mladý je aj Národný park Veľká Fatra, ktorý sa rozkladá len kúsok na sever od geografického stredu Európy. Jeho rozľahlé lesy, dlhočizné doliny a hrebeňové lúky sú obľúbeným miestom vyznávačov pešej turistiky.

V súvislosti s významom národných parkov pre ochranu prírody, ktorý presahuje hranice Slovenska, je pre národné parky Slovenska príznačné aj ich veľké prekrytie s chránenými územiami súvislej európskej sústavy chránených území NATURA 2000. Jej cieľom je zachovať prírodné dedičstvo významné pre celú Európsku úniu, zabezpečiť jeho ochranu a podporiť aktivity v chránených územiach, ktoré sú v súlade so záujmami ochrany prírody. Na rozdiel od vzájomne nezávislých národných sústav chránených území v jednotlivých štátoch, je NATURA 2000 medzinárodnou sústavou chránených území členských štátov,

ktorá sa vytvára so spoločným cieľom a na základe spoločných kritérií a ktorá má chrániť spoločné prírodné dedičstvo celej Európskej únie.

Myšlienka integrácie európskych krajín v oblasti ochrany prírody a krajiny formou vytvorenia celoeurópskej sústavy chránených území vychádza z potreby spoločnej koordinácie ochrany prírody a krajiny na medzinárodnej úrovni a z potreby chrániť prírodné dedičstvo, vzácne, zriedkavé, ohrozené, endemické a reliktné druhy rastlín a živočíchov, vzácne, zriedkavé a európsku prírodu reprezentujúce biotopy na medzinárodnej úrovni, keďže výskyt aj ohrozenie, a tým potreba ochrany všetkých týchto vzácných prírodných fenoménov nie sú obmedzené na jednotlivé štáty, ale presahujú ich hranice a majú medzinárodný význam.

Sústava NATURA 2000 je koncipovaná tak, aby chránené územia tejto sústavy zahŕňali reprezentatívne ukážky prírody a krajiny všetkých biogeografických regiónov Európy – atlantického, boreálneho, kontinentálneho, alpského, panónskeho, mediteránneho a makaronézskeho. Územie Slovenskej republiky patrí do alpskeho regiónu, ku ktorému patria Karpaty, a do panónskeho regiónu. Sústavu NATURA 2000 tvoria dva druhy území: územia európskeho významu (navrhované na ochranu prirodzených biotopov a voľne žijúcich živočíchov a rastlín) a chránené vtáčie územia (navrhované na ochranu voľne žijúcich vtákov). Z tohto dôvodu pri jednotlivých národných parkoch uvádzame aj chránené vtáčie územia a územia európskeho významu, s ktorými sa prekrývajú.

Tatranský národný park

Najstarším národným parkom na Slovensku je Tatranský národný park (TANAP) vyhlásený už v roku 1949 na severe Slovenska. Zahŕňa vysokohorskú oblasť Tatier a v európskom meradle je jedinečný ochranou flóry a fauny v najvyšších európskych veľhorách ležiacich severne od Álp.

Tatry sú skvostom slovenskej prírody, národným symbolom. Najvyššie a najčlenitejšie horstvo na Slovensku a v celom karpatskom oblúku štát chráni ako Tatranský národný

park. Tento štatút Tatry dostali ako prvé na Slovensku zákonom z roku 1948 (s účinnosťou od 1. januára 1949). V roku 1987 k TANAP-u pričlenili Západné Tatry. Právny stav, ktorý

▼ *Dolína Zeleného plesa*

platí od marca 2003, vymedzuje územie národného parku na ploche 73 800 ha. K tomu treba pripočítať ochranné pásmo zaberajúce 30 703 ha. Dôležitosť ochrany tatranskej prírody podčiarkuje skutočnosť, že toto hodnotné prírodné územie v roku 1993 zaradili medzi biosférické rezervácie v rámci UNESCO. Správa TANAP-u sídli v Tatranskej Štrbe.

Poloha

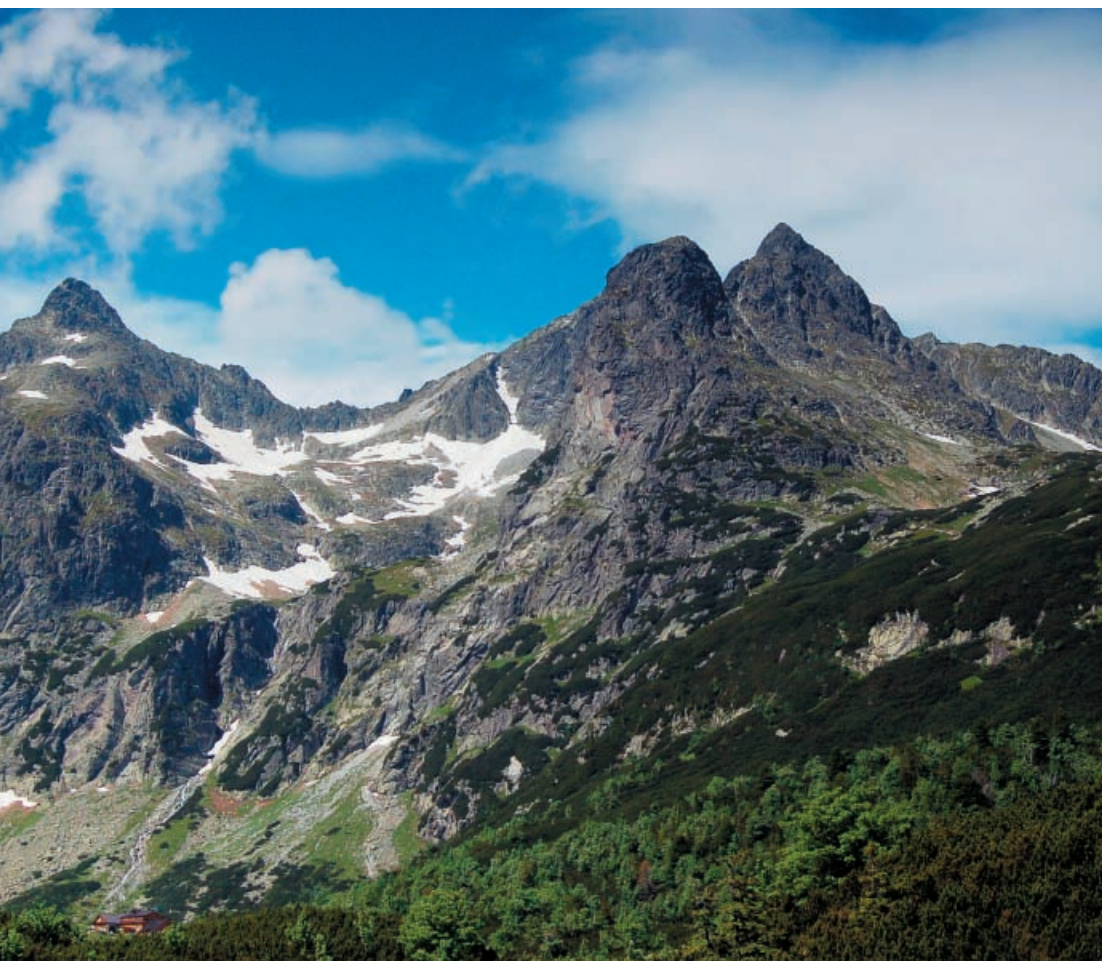
TANAP sa nachádza na severe stredného a východného Slovenska. Tatry sú pohraničným pohorím, z ktorého približne pätina leží v susednom Poľsku. Aj poľská časť Tatier je chránená ako národný park (Tatrzeński Park Narodowy). Územie TANAP-u je pretiahnuté v smere rovnobežiek v dĺžke vyše 40 km. Zasahuje do troch historických regiónov – Spiša, Liptova a Oravy. Na úrovni okresov sa TANAP člení medzi tri okresy – Poprad, Liptovský Mikuláš a Tvrdošín. Súčasťou národného parku je jedno mesto – Vysoké Tatry (tvoria ho tat-

ranské osady). Celkovo na územie národného parku zasahujú katastre 19 obcí.

Podstatná časť TANAP-u leží v pohorí Tatry, vlastný národný park okrajovo a ochranné pásmo pomerne veľkou plochou zasahujú aj do susedných geomorfologických celkov – na juhu do Podtatranskej kotliny a na severozápade a severovýchode do Podtatranskej brázd.

Geologický podklad

Z geologického hľadiska sú Tatry tzv. jadrovým pohorím, ktoré tvorí kryštalinikum a obalové jednotky. V geologickej stavbe Tatier majú výrazne dominantné zastúpenie vyvreniny, ktoré budujú asi štyri pätiny pohoria. Severom Tatier sa tiahne súvislé pásmo zvrásnených druhohorných sedimentov. Tatranskú geologickú jednotku z oboch strán ohraničujú horniny vnútrokarpatského flyšu. Tieto usadeniny paleogénneho mora kedysi pokrývali aj Tatry, kým ich odtiaľ neodniesli erózne-denudačné procesy.

▲ **Gerlachovský štít**

Povrch

Reliéf TANAP-u je mimoriadne členitý a prevažne bralný. Tatranské končiare prevyšujú južné kotliny o celé 2 km. Sú najvyššie nielen na Slovensku, ale aj medzi všetkými pohoriami 1 200 km dlhého karpatského oblúka, Gerlachovský štít (2 654 m) je najvyšší v celých Karpatoch. Desať vysokotatranských vrchov prevyšuje nadmorskú výšku 2 600 m a ďalších pätnásť vrchov je vyšších ako 2 500 m.

Súčasná podoba Tatier sa začala vytvárať v mladších treťohorách a do značnej miery sa na nej podpísali chladné obdobia štvrtohôr. Až posledné dva milióny rokov priniesli do Tatier rozhodujúce zmeny, ktoré im dali dnešnú prifašlivú tvár. Postarali sa o ne najmä tektonické pohyby, výdatne im však pritom pomáhali ľadovce. V štvrtohorách sa tatranské doliny viackrát zaplnili ľadovcami a horské chrby sa zmenili na drsnú nehostinnú tundru a chladnú kamennú púšť. Predpokladá sa, že v štvrtohorách boli Tatry zaľadené najmenej tri razy. V poslednom zaľadení sa škandinávsky pevninový ľadovec priblížil k úpätiu Tatier na vzdialenosť asi 250 km. V období najväčšej ľadovej expanzie pokrývali ľadovce oblasť s rozlohou 15 000 ha. Najdlhší ľadovec na severnej strane Tatier zaplnil Bielovodskú dolinu. Jeho ľadovcový splaz sa zastavil vo vzdialenosti 14 km od ľadovcového karu pod hlavným hrebeňom. Na južnom úbočí boli

najväčšie ľadovce v Kôprovej doline (12,5 km) a Mengusovskej doline (10,7 km). Posledná ľadová doba sa skončila asi pred 10 000 rokmi. V otepľujúcom sa podnebí sa ľadovce počas niekoľkých storočí z tatranských dolín úplne vytratil. Posledné z malých karových ľadovcov sa roztopili asi pred 8 000 rokmi. V najmladšom vývojovom období nazývanom holocén sa tatranské doliny rýchlo zapĺňali kamennou sutinou.

Členenie

Tatry sa vnútorne členia na Západné Tatry a Východné Tatry, ktoré sa ešte ďalej členia na Vysoké Tatry a Belianske Tatry.

Vysoké Tatry predstavujú v Európe ojedinelú koncentráciu prírodných krás, za čo si právom zaslúžia pomenovanie „miniaturne Alpy“. Na malej ploche sa sústreďuje takmer všetko, čo ponúka rozľahlý alpský masív, azda okrem ľadovcov a kozorožcov. Hlavný vysokotatranský hrebeň má dĺžku 26 km. Tiahne sa od Ľaliového sedla (1 947 m) na západe po Kopské sedlo (1 749 m) na východe. Má tvar smerom na juh vypuklého oblúka a takmer vôbec neklesá pod nadmorskú výšku 2 000 m. Kulminuje Ľadovým štítom (2 627 m), pričom väčšina končiarov v hlavnom hrebeni dosahuje výšku 2 400 až 2 500 m. Z hlavného hrebeňa Vysokých Tatier vybiehajú bočné rássochy. Zásluhou asymetrického vyzdvihovania Tatier sú

▲ *Ždiarska vidla a Havran v Belianskych Tatrách*

končiare južných rázsoch vyššie ako štíty hlavného hrebeňa a severných rázsoch. Najvyššia a zároveň najkratšia je stredná rázsocha s Gerlachovským štítom. Najdlhšia a najrozvetvenejšia je rázsocha Kriváňa. Severné rázsochy Vysokých Tatier sú nižšie a dlhšie. Protipólom horských hrebeňov a rázsoch sú tatranské doliny. Väčšina dolín Vysokých Tatier bola v ľadových dobách zaľadnená, takže ľadovce im vtláčili charakteristické črty. V horných častiach vymodelovali hlboké kary, stredné úseky dostali podobu trogov (s profilom v tvare písmena U) a v spodných dolinových úsekoch sa nahromadili morény. Doliny klesajú nadol stupňovito, plošiny s plesami sa striedajú s vysokými skalnými prahmi. Vo väčšine dolín sa nachádzajú početné ľadovcové jazerá – plesá. Ani Vysoké Tatry nie sú chudobné na krasové útvary a dokonca najdlhšie a najhlbšie jaskyne Tatier sú práve vo Vysokých Tatrách (Mesačný tieň, Javorinka).

Belianske Tatry sú rozlohou podstatne menšie ako Vysoké Tatry a vďaka odlišnej geologickej stavbe majú aj odlišný reliéf. Buduje ich mohutné súvrstvie druhohorných sedimentov. Striedanie odolných vápencov a dolomitov s mäkkšími bridlicami a slieňovcami vytvára charakteristickú stupňovitost horských svahov. Belianske Tatry majú podobu pomerne priamočiareho hlavného hrebeňa takmer rovnobežkového smeru. Hrebeň dlhý približne

14 km je položený kolmo na východné ukončenie Vysokých Tatier. Zo severu Belianske Tatry ostro ohraničuje Podtatranská brázda. Južnú hranicu s Vysokými Tatrami vytvára sieť dolín navzájom prepojených cez Kopské sedlo (1 749 m). Celému pohoriu dominuje nádherná dvojica vrchov Havran (2 152 m) a Ždiarska vidla (2 146 m), ktorá vytvára neopakovateľnú kulisu rázovitého Ždiaru. Na západe sa hlavný hrebeň končí najnižším, ale o to impozantnejším bralným Muráňom (1 890 m) týčiacim sa nad Tatranskou Javorinou. V Belianskych Tatrách nie sú také mohutné doliny ako vo Vysokých Tatrách. Vo vápencoch Belianskych Tatier sa utvorili krasové útvary. Je medzi nimi aj v TANAP-e jediná verejnosti prístupná Belianska jaskyňa.

Západné Tatry s maximálnou nadmorskou výškou 2 248 m na vrchole Bystrej by v prípade, že by boli samostatným pohorím, boli druhým najvyšším pohorím na Slovensku. Hlavný západotatranský hrebeň vedie približne rovnobežkovým smerom. Je dlhý 37 km a pomerne kľukatý. Jeho najzápadnejším vrcholom je Biela skala (1 316 m) nad Hutianskym sedlom. Na východe ho ukončuje z poľskej strany často navštevovaný Kasprov vrch (1 985 m). Najvyšší končiar hlavného hrebeňa je Baníkov (2 178 m) v Roháčoch. Vo východnej časti kulminuje vrchom Kresanica (2 121 m). Najnápadnejšími zníženinami sú sedlá Pálenica

▲ *Tretie Roháčske pleso v Západných Tatrách*

(1 574 m) a Tomanová (1 680 m). Z hlavného hrebeňa Západných Tatier na sever a na juh vybieha niekoľko bočných rázsoch, ktoré sa na južnej strane pravidelne striedajú s málo vetvenými dolinami.

V minulosti sa Západné Tatry nazývali aj Liptovské hole alebo Hole. Staršie názvy vystihovali ich základnú krajinnú črtu, pretože na rozdiel od prevažne bralných Východných Tatier sú zväčša hôľne. Alpínske lúky tu často vystupujú až na najvyššie vrcholy. Bralnejšie sú iba Roháče, resp. vápencovo-dolomitové masívy Sivého vrchu, Osobitej a Červených vrchov na najvýchodnejšom úseku hlavného hrebeňa. Roháče sa právom považujú za najkrajšiu časť Západných Tatier. Rozložitú Roháčsku dolinu lemuje veniec krásnych končiarov, ktorým kraľuje majestátny Baníkov (2 178 m). Ostrý Roháč a Volovec sú roháčskymi princmi. Vytvárajú nerozlučnú dvojicu štíhlych skalných vrchov v hlavnom hrebeni. Podobajú sa na čertove rohy a azda aj preto dostali toto výstižné pomenovanie. V Červených vrchoch sa rozvinul vysokohorský kras. Slovenským výškovým rekordérom je priepať Vyšná Kresanica, ktorej vyústenie na povrch leží vo výške 2 081 m. Má hĺbku 30 m.

Vodstvo

Cez TANAP prechádza hlavné európske rozvodie oddeľujúce úmoria Čierneho a Baltského mora. Vodu z Tatier odvádza 40 poto-

kov, ktoré sa za hranicou pohoria zlievajú do štyroch hlavných riek. Čierny Dunajec a Poprad smerujú na sever cez Vislu do Baltského mora. Biely Váh a Orava tečú cez Váh a Dunaj do Čierneho mora. Množstvo vody sa zhromažďuje v sutinových kužeľoch, morénach a porastoch kosodreviny. Táto voda má však veľmi plytký obeh, a preto je minerálne veľmi chudobná. Tatranské potoky majú charakteristický vysokohorský vodný režim, ktorý si udržiavajú aj ďaleko za hranicami pohoria. Najmenší prietok pripadá na zimné mesiace, keď je veľká časť zrážok viazaná vo forme snehu a ľadu. Náhlý vzostup vodných hladín prináša prvé aprílové topenie snehu, kulminácia obvyčajne prichádza na začiatku leta. Na tatranských potokoch je viacero vodopádov. Jeden z nich – Kmeťov vodopád vysoký 80 m je najvyšším vodopádom na Slovensku.

V rámci Slovenska chudobného na prírodné jazerá sú Tatry výnimkou. Údaje o počte tatranských plies sú rôzne. Vyplýva to z toho, že vysokohorské jazerá postupne zanikajú a ich pozorovatelia sa nedohodli na spoločnom kritériu, podľa ktorého možno určiť, čo ešte jazero je a čo ním už nie je. Počet všetkých tatranských plies sa v súčasnosti pohybuje v širokom rozpätí od 121 do 189. Najviac plies je vo Vysokých Tatrách, na slovenskej strane pohoria ich možno napočítať okolo 100 s celkovou rozlohou vodnej plochy asi 300 ha. V Západných Tatrách ich je 20. Časť plies leží